

Dolors Marín Silvestre

Els resistents antifeixistes entre l'oblit, l'amnèsia, la memòria selectiva o el pacte polític. El cas de la desafortunada sort dels maquis, els guerrillers antifranquistes, els «huidos» i d'altres protagonistes de la memòria col·lectiva

El títol, tan llarg, resumeix algunes possibles raons de l'oblit historiogràfic i polític en què van caure alguns protagonistes de la llarga lluita antifeixista del nostre país. Un oblit que no s'entén en un país que, com el nostre, va començar a recuperar noms i fets a partir dels darrers anys de la dictadura franquista. Un país en què els estudis universitaris han generat tesis, tesines i grups d'investigació a nivell general i local, i on arxius i biblioteques posen a l'abast del lector bona part de informació de la vida política, social i cultural del segle xx. És comprensible que les dificultats aturessin la recuperació dels noms i dels fets en un primer moment de la transició: així, després del fosc túnel en què la cultura emanada del franquisme va subsumir escoles i universitats; després de l'interessat epítet de bandits, atracadors, delinqüents, etc. amb el qual apareixien els resistents a la premsa del règim; després del silenci, persistent encara, dels arxius i els fons lligats a l'aparell repressor franquista, hem d'afirmar que encara no s'ha fet justícia social al voltant d'unes persones que van lluitar fins a la fi contra el terror governamental en el darrer país europeu on va perviure el feixisme.

Però la pregunta persisteix: perquè aquest silenci a l'entorn dels maquis?, perquè el tema només es seguit per alguns historiadors seriosos al marge de la universitat o d'alguns cronistes aficionats –no sempre amb massa traça– que afusellen sense pietat textos de *Historia y Vida* dels setanta, i refregeixen impunement els llibres pioners i valents d'Antoni Téllez i d'Eduard Pons i Prades, sense consultar arxius, publicacions periòdiques o realitzar entrevistes en profunditat?

En els darrers mesos, i amb motiu de l'activitat de diversos grups culturals o semipolítics, s'ha tornat a parlar dels maquis i algunes editorials han aprofitat la ventada per publicar treballs seriosos, de tota una vida d'investigació, d'alguns autors que fins ara eren rebutjats.¹ A l'Estat espanyol, l'associació Guerra y Exilio i, a casa nostra, el Col·lectiu d'Expresos Polítics han demanat que se'ls reconegui el seu dret a percebre una indemnització pels anys perduts en presons i amagatalls. Per una altra part, a nivell popular i formada per historiadors i joves antiautoritaris, la Marxa del Maquis ha realitzat en els darrers anys campanyes per tota Catalunya per tal de dignificar els llocs on van caure morts a mans de la Guàrdia Civil o el Sometent els principals guerrillers catalans. Aquests homes varen ser enterrats fora dels cementiris, a cops enmig del bosc i sense cap reconeixement, a no ser el dels grups de militants anarcosindicalistes que any rere any anaven a retre homenatge i a dipositar flors i tabac als indrets on van caure Ramon Vila, *Pasoslargos*, anomenat per la policia *Caracremada*; Francesc Sabaté, *Quico*; Celedonio Garcia, *Celes*; Enrique Martínez, *Quique*; i tants d'altres que van regar amb sang tota la geografia catalana. Aquest reconeixement es feia fins fa pocs anys de forma clandestina, ja que no sempre les autoritats veien amb bons ulls tals activitats, i encara ara la Marxa dels Maquis té dificultats per posar les plaques que recordin a la societat i als més joves on es va desenvolupar bona part de la lluita antifranquista catalana. Per sort, a nivell local sorgeixen grups que investiguen seriosament la seva pròpia història per traspasar-la als joves, com el grup de Berga que du el nom de Josep Ester, o el de la Llagosta, Pepe Borrego; a Tarragona, un equip d'investigadors a l'entorn de Josep

1 Ens referim a Secundino Serrano, Mercedes Yusta, Francisco Moreno o Irene Abad.

Sánchez Cervelló realitza des de fa anys investigacions sobre les contradetes confrontants amb Castelló, i a l'Hospitalet el grup al voltant dels Sabaté, A. Franco, C. Vidal i alguns més. La Marxa organitza homenatges que van des de les conferències, els concerts de cantautors i poetes, la col·locació de plaques o les marxes a peu que ressegueixen les passes dels protagonistes d'una guerra silenciada.²

Els maquis, els noms propis d'una història de lluitadors anònims

«Quan jo n'era petitet
festejava i presumia,
espardenya blanca al peu...»

La popular *Cançó del lladre*, cantada per molts d'ells, resumeix millor que res la pregunta que es poden fer els més joves, que només coneixen dels maquis alguns noms i algunes anècdotes tronades d'atracaments. Els maquis veurien el seu esforç i la seva lluita perduda si es converteixen només en un mite, una llegenda per a nois a la vora del foc. De fet, els que pretenen això estan fent el joc als botxins franquistes, que els convertiren en bandolers i buidaren de contingut polític la seva resistència en un país humiliat, ocupat militarment, i on la por i la delació eren l'únic pa que es menjava.

La majoria de maquis catalans foren antics militants anarcosindicalistes que ja participaren en els seus pobles i ciutats dels esdeveniments de 1936. Els germans Sabaté, Amador Franco, Carlos Vidal, ja pertanyien a les Joventuts Llibertàries de l'Hospitalet; el mateix passava amb Marcel·lí Massana o Ramon Vila a la zona de Berga; Raül Carballeira, Jaume Parés, *l'Abissini*, Cèsar Saborit, Luis Facerías, Lliberto Sarrau i tants d'altres militaven a Barcelona; Ramon Gonzales, *el Nano*, s'allistà a la Roja i Negra des de el seu Granollers natal. La llista podria seguir i seguir.

Així doncs, parlem de joves formats políticament que es negaren a deixar-se vèncer els primers mesos de 1939, igual que la multitud dels que es van anomenar *huidos*, que en l'Espanya ocupada per Franco fugiren a les muntanyes amb armament i sabotejaren i atacaren fins als anys cinquanta les forces repressives del règim. En diversos llocs de la geografia espanyola aquells homes i dones adoptaren les tàctiques de l'exercit guerriller i arribaren a tenir publicacions i una infraestructura important, ajudada pel Partit Comunista espanyol, que a la fi va desautoritzar la lluita guerrillera i va tenir greus dificultats per facilitar el pas cap a la frontera del homes de la Sierra, ja que no tenien escapatòria. Molts d'ells havien lluitat també a la resistència francesa, d'on va venir el nom, maquisard o maquis, que es va emprar com a sinònim de guerriller.

El cas català fou diferent. Aquí es va desenvolupar una guerrilla eminentment urbana, no estructurada com a exèrcit –com el cas comunista–, sinó de grups d'afinitat, una practica antiga i pròpia del moviment llibertari internacional i que a Catalunya tenia una pervivència que provenia dels anys vint, quan la patronal i el Sindicat Lliure obligaren els sindicalistes a agrupar-se i a armar-se per defensar-se. Els grups d'homes anomenats d'acció van ser una constant en tota la història anarquista i actuaren sempre a partir de la reflexió i acció personal, al marge de les consignes del sindicat o de l'organització. La

2 Un bon llibre és el de Josep CLARA I RESPLANDÍS, *Els maquis*, dels Quaderns de la Revista de Girona, 1992. També els d'Antonio TÉLLEZ, *Sabaté. Guerrilla urbana en España*, Ed. Virus, 1994, i Facerías, Ruedo Ibérico, 1974. També E. PONS I PRADES, *Guerrillas españolas*, Planeta, 1977. O Dolors MARÍN, *De la llibertat per conèixer al coneixement de la llibertat*, monografia sobre el grup «Los Novatos» de Quico Sabaté, tesi de doctorat, 1995.

proximitat de la frontera va fer que homes i dones tornessin a prosseguir la lluita a l'interior un cop ja havien servit al maquis francès contra els alemanys. La decepció brutal de veure com els aliats acceptaven de bon grau la pervivència del franquisme com a sentinella d'Occident contra el regim soviètic i com a garant del catolicisme integral els va revoltar. Com dèiem, eren joves que tenien alguna cosa a defensar: les idees llibertàries que impregnaren Catalunya des de mitjan segle XIX, un nou model de societat que havien posat a la practica a partir de 1936, el desig d'alliberar els presos que omplien les presons de tot l'Estat i, sobretot, un alt sentit de la responsabilitat i de la dignitat que dins de la personalitat ètica dels llibertaris tenia una gran importància. Quico Sabaté afirmava que no podia estar en un exili daurat a França mentre hi haguessin companys seus a la presó. Alguns dels seus atemptats personals mes importants foren dirigits a confidents o a destacades personalitats falangistes o de l'estament policial repressor.

El que no s'explica en aquesta història fragmentada dels maquis és la seva fe en la lletra impresa, com s'arriscaren per sembrar el territori català de periòdics, butlletins o pamflets, com Quico Sabaté anava als barris obrers, com la Torrassa o el Carmel, i fins i tot a la SEAT per tornar a prendre aquella torxa que havia convertit antigament Barcelona en «La Rosa de Foc».

No van tenir sort. L'aparell franquista va poder més que ells i es van anar quedant isolats, valents però sols. La seva lluita desigual en efectius i en recursos va quedar, però, en la memòria col·lectiva, i ara, passada la febre de recuperació d'antifranquistes *ad hoc*, institucionals i que podien donar un clar rendiment electoral, els hi toca per fi el torn a aquells que sempre signaren les seves accions en l'anonimat, l'anonimat de tots aquells i aquelles que ara recuperen per a tots no els seus atracaments i cops de geni, sinó la seva postura ètica i moral d'intransigència davant l'opressió i la injustícia.

«Adéu, clavell morenet!
Adéu, estrella del dia!»

[Article publicat a:

http://www.lagavillaverde.org/centro_de_documentacion/ponencias/ponencias.htm]